

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΤΑ ΣΥΜΑΪΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Α΄

ΑΘΗΝΑΙ
1972

Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α'

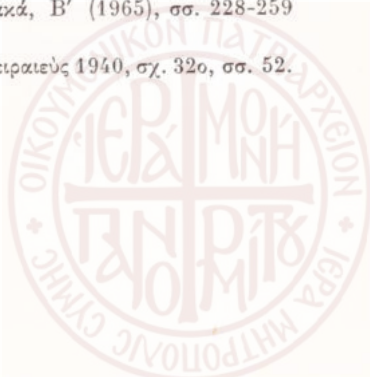
Σκοπὸς τῆς σύντομης αὐτῆς ἐπισκόπησης εἶναι νὰ δώσῃ μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῶν ὡς σήμερα συμαϊκῶν μελετῶν ἀπὸ δικούς μας ἢ ξένους ἐρευνητές, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ βοηθήσῃ τοὺς νέους ἰδίως ἐπιστήμονές μας στὴν εὐχερῇ προσέγγιση τῶν ἱστορικῶν ἢ πολιτιστικῶν θεμάτων τῆς Σύμης καὶ νὰ ἐπισημάνῃ τὰ ἐπιτεύγματα στοὺς διαφόρους τομεῖς τῶν μελετῶν καὶ ἐρευνῶν γιὰ τὸ μικρὸ μας νησί. Ἡ ἐπισκόπηση δὲν θὰ περιορισθῇ μόνο στὶς αὐτοτελεῖς ἐργασίες, ἀλλὰ θὰ ἐπεκταθῇ καὶ στὰ ἐπιστημονικὰ δημοσιεύματα σὲ διάφορα περιοδικὰ καὶ σὲ μερικὰ κείμενα, ποὺ εἶδαν τὸ φῶς ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ συμαϊκοῦ τύπου καὶ παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν μελετητὴ.

Τὸ παρὸν πρῶτο μέρος τῆς ἐπισκόπησης ἀναφέρεται στὶς μελέτες καὶ τὰ δημοσιεύματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴ βιβλιογραφία, τὴν ἱστορία, τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἐκπαίδευση, τὸν πολιτισμὸ, τοὺς λογίους καὶ τὸν τύπο τῆς Σύμης. Στὸ δεύτερο μέρος θὰ ἀναφερθοῦμε στὰ σχετικὰ γλωσσολογικά, λαογραφικά καὶ ἀρχαιολογικά δημοσιεύματα.

α' Βιβλιογραφικά. Ἡ Σύμη δὲν διαθέτει μιὰ πλήρη βιβλιογραφία, ὅπως λ. χ. ἡ Νίσυρος τὴ βιβλιογραφία τοῦ Ν. Γ. Μαυρῆ¹, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἓνα βασικὸ βοήθημα γιὰ τὸ νέο ἐρευνητὴ, ποὺ θὰ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὸ ἱστορικὸ ἢ πολιτιστικὸ παρελθὸν τοῦ νησιοῦ μας καὶ θὰ ἐπιθυμοῦσε ν' ἀσχοληθῇ μ' αὐτό. Ὁ Μ. Θ. Σκευοφύλαξ ἐπιχείρησε πρῶτος νὰ συντάξῃ τὸ 1940 μιὰ βιβλιογραφία τῆς Σύμης², ἀρχίζοντας μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἀπὸ τότε πέρασαν 32 ὁλόκληρα χρόνια καὶ πολλὰ ἀξιόλογα νέα

1. Ν. Γ. ΜΑΥΡΗ, Νισυριακὴ Βιβλιογραφία, Νισυριακά, Β' (1965), σσ. 228-259 (καὶ ἀνάτυπο).

2. Μ. Θ. ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ, Συμαϊκὴ Βιβλιογραφία, Πειραιεὺς 1940, σχ. 32ο, σσ. 52.

κείμενα για τη Σύμη είδαν το φῶς. Τὸ Νοέμβριο 1962 ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται, πολυγραφημένο στὴν ἀρχή, σὲ ἐντυπη μορφή ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο 1963, τὸ «Δελτίο Συμαϊκῆς Βιβλιογραφίας», μηνιαῖο δημοσίευμα³, πὺν γενικεύθηκε τὸν Ἰανουάριο 1964 σὲ «Δελτίο Δωδεκανησιακῆς Βιβλιογραφίας». Στὶς σελίδες τοῦ καταχωρίσθηκε τρέχουσα, ἀλλὰ καὶ ἀναδρομικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὴ Σύμη.

Τὸ κενὸ ἄρχισε νὰ καλύπτεται τὸ 1965 μὲ τὴν ἐκδοση τῆς «Δωδεκανησιακῆς Βιβλιογραφίας» τοῦ Ν. Γ. Μαυρῆ, ἡ ὁποία ἀποθησαύρισε στὶς 320 σελίδες τοῦ πρώτου τόμου της⁴ μεγάλο ἀριθμὸ λημμάτων πὺν ἀναφέρονται στὴ βιβλιογραφία, τὶς βιβλιοθῆκες, τὶς γενικὲς πραγματεῖες, τὴ γεωλογία, τὴ χλωρίδα, τὴν πανίδα, τὴν Ἐκκλησία, τὴ λαογραφία, τὴ γλωσσολογία, τὰ τοπωνύμια, τὴν ἐκπαίδευση, τὰ ἱατρικά, τὰ νομικά καὶ τὴν οἰκονομία τῆς Σύμης. Μὲ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς ἐκδοσης τοῦ ἔργου αὐτοῦ θὰ ἔχουμε παράλληλα μὲ τὴ γενικὴ βιβλιογραφία τῆς Δωδεκανήσου, μιὰ εἰδικὴ βιβλιογραφία τῆς Σύμης.

Ὡστόσο κατὰ τὴν περίοδο 1966 - 1972, πὺν μεσολαβεῖ ἀπὸ τότε πὺν ἐκδόθηκε ὁ πρῶτος τόμος τῆς «Δωδεκανησιακῆς Βιβλιογραφίας» (ὅπως μάλιστα σημειώνεται («ἡ συστηματικὴ ἔρευνα διὰ τὴν περισυλλογὴν τοῦ βιβλιογραφουμένου ὅλικοῦ ἐσταμάτησε τὸ 1955, περιλαμβάνονται ὅμως καὶ ὅσα λήμματα ἐκδοθέντα ἀργότερον (sic), περιῆλθον εἰς γνῶσιν [τοῦ βιβλιογράφου] πρὸ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ σχετικοῦ κεφαλαίου»⁵), είδαν τὸ φῶς ἀξιόλογες μελέτες γιὰ τὴ Σύμη. Ὁ ἴδιος ὁ Ν. Γ. Μαυρῆς δημοσίευσε στὸν πέμπτο τόμο τοῦ «Δωδεκανησιακοῦ Ἀρχείου» ἕνα πρῶτο συμπλήρωμα στὸν πρῶτο τόμο τῆς βιβλιογραφίας του⁶. Τὰ «Συμαϊκά» πάντως θὰ δημοσιεύουν σὲ κάθε τόμο τοὺς τρέχουσα βιβλιογραφία γιὰ τὴ Σύμη, ὥστε μὲ τὸν καιρὸ νὰ δημιουργηθῇ μιὰ πλήρης ἀναδρομικὴ συμαϊκὴ βιβλιογραφία.

β' Ἱστορικά. Ὁλοκληρωμένη ἱστορία γιὰ τὴ Σύμη δὲν ὑπάρχει δυστυχῶς. Τὸ πρῶτο δημοσίευμα πὺν είδε τὸ φῶς ἦταν ἡ «Συμαῖς ἢ Ἱστορία τῆς ἐν Σύμῃ Ἀπολλωνιάδος Σχολῆς, ιδίως δὲ τῆς Ἀγιογραφικῆς καθέδρας καὶ Προδρόμος τῶν ἀνεκδότων Ἑλληνικῶν Χειρογράφων» κάποιου Μελετίου Ἱερομονάχου ἀπὸ τὴ Χίο⁷, στὴν πραγματικότητά ἔργο τοῦ Κωνσταν-

3. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Δελτίο Συμαϊκῆς Βιβλιογραφίας, Ἀθήνα 1963, σσ. 48.

4. Ν. Γ. ΜΑΥΡΗ, Δωδεκανησιακὴ Βιβλιογραφία ὑπὸ —, τόμος α', βραβεῖον Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1957), Ἀθήναι 1965, σσ. 324 (Δωδεκανησιακὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἐταιρία, δημοσίευμα ἀριθ. 1).

5. Πρβλ. Ν. Γ. ΜΑΥΡΗ, ὅπ. παρ., σελ. κη'.

6. [Ν. Γ. ΜΑΥΡΗ], Βιβλία καὶ δημοσιεύματα σχετικά μὲ τὴν Δωδεκάνησον [1963 κ. ἐφ.], Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, Ε' (1970), σσ. 177-185.

7. ΜΕΛΕΤΙΟΥ Ἱερομονάχου, Συμαῖς... Συγγραφεῖσα μὲν ὑπὸ — τοῦ ἐκ Χίου τῷ ασλστ' μ.Χ. ἐκδοθεῖσα δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ Κωνσταντίνου Σιμωνίδου ἀπαραλλάκτως μετὰ

τίνου Σιμωνίδη. Κατὰ τὸν Ν. Γ. Μαυρῇ πρόκειται γιὰ «ψευδὲς ἔργον, περὶ φανταστικοῦ χειρογράφου ἐπινοηθέντος ὑπὸ Κ. Σιμωνίδου»⁸. Στὸν ἐπιγραμματικὸ αὐτὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ Δωδεκανησίου βιβλιογράφου συνοψίζονται ὅσα στὸ παρελθὸν ἔχουν λεχθῇ ἀπὸ διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες γιὰ τὸ δημοσίευμα αὐτὸ⁹ καὶ παρέχεται μὲ ἀντικειμενικότητα ἡ ἀκριβὴς εἰκόνα τοῦ πλαστοῦ ἔργου.

Ὁ Σιμωνίδης ἀρχίζει τὴν ἱστορία του «τῷ τριακοσιοστῷ ἐβδομηκοστῷ ἐβδόμῳ ἔτει μ. Χ. ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἴδρυνται ἡ Σχολὴ καὶ λήγει τῷ χιλιοστῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ ὀγδόῳ μ.Χ. ὅτε καὶ κατεστράφη ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων»¹⁰. Τέτοια σχολὴ ποτὲ δὲν λειτούργησε στὴ Σύμη. Ἀπλῶς τὴ γέννησε ἡ φαντασία τοῦ Σιμωνίδη, ὁ ὁποῖος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ διαβόητα ἔργα του, ὑπεραγαποῦσε τὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του¹¹. Ἀντλώντας προφανῶς ἀπὸ τὴ «Συμαΐδα» ἐπαναλαμβάνει τίς ἀνακρίβειες αὐτὲς ὁ Ἰάκ. Ν. Καζαβῆς στὸ βιβλίον του «Τὰ Ἑλληνικὰ Δωδεκάνησα» (Νέα Ὑόρκη 1941).

Πρῶτη συστηματικὴ ἱστορία γιὰ τὴ Σύμη ἔχομε τὸ 1875 ἀπὸ τὸν Μιχαήλ Γρηγορόπουλο, μὴ Συμαῖο, πού χρημάτισε δάσκαλος στὸ νησί. Ἀρχικὰ ὁ Γρηγορόπουλος δημοσίευσε στὸν «Μέντορα» ἓνα δεκασέλιδο ἄρθρο μὲ τὸν τίτλο «Ἡ νῆσος Σύμη»¹², ὅπου ἀναφερόταν στὴ γεωγραφία, τὰ ὀνόματα καὶ τὴν ἱστορία της. Στὴν ἐκδοση τοῦ 1875 ἡ ἐργασία του πῆρε τὴ μορφή «πραγματείας ὑπὸ γεωγραφικὴν, ἱστορικὴν καὶ στατιστικὴν ἄποψιν» καὶ ἀπλώθηκε σὲ 70 σελίδες¹³. Σὲ μιὰ δευτέρη ἐκδοση τοῦ βιβλίου, μετὰ ἀπὸ δύο χρόνια, ἀναφέρεται καὶ στὰ ἐπικρατέστερα ἔθιμα τῆς Σύμης («ἐν οἷς προσετέθησαν βραχέα τινὰ περὶ προλήψεων καὶ τῆς διαλέκτου τῶν Συμαίων»¹⁴. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Γρηγορόπουλου γνώρισε δύο ἀκόμη ἐκδόσεις: τὴν τρίτη τὸ 1878¹⁵ καὶ τὴν τέταρτη τὸ 1880¹⁶. Ἡ ἱστορία τοῦ Γρη-

σημειώσεων καὶ προλεγόμενων, δαπάνη τῶν κάτωθι τυπογράφων, Ἀθήνησι, τύποις Φ. Καραμπίνη καὶ Χ. Βάφα (παρὰ τῇ ὁδῷ Ἀδριανοῦ), 1849, σσ. πη' + 180.

8. Πρβλ. Ν. Γ. ΜΑΥΡΗ, Δωδεκανησιακὴ Βιβλιογραφία, ὅπ. παρ., σελ. 60.

9. Βλ. σχετικὰ Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Σχεδιάγραμμα βιβλιογραφίας τῶν ἀπηχήσεων τῶν σιμωνιδείων ἔργων, Πάνταϊνος, 57 (1965), σσ. 369-377 (καὶ ἀνάτυπο).

10. Πρβλ. ΜΕΛΕΤΙΟ, ὅπ. παρ., σελ. 1.

11. Βλ. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Νέο-Σιμωνίδεια, Ἀνάλεκτα ΙΙ. Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας, 13 (1964), σελ. 128.

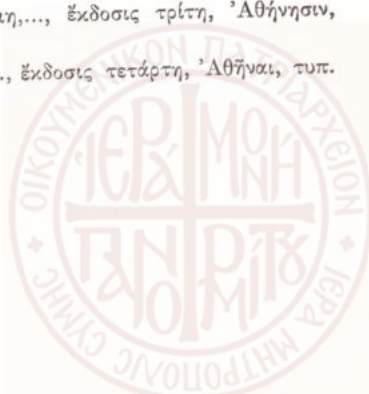
12. ΜΙΧΑΗΛ ΓΡΗΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ, Μέντωρ, 4 (1872-1873), σσ. 333-343.

13. ΜΙΧΑΗΛ ΓΡΗΓΟΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ Νῆσος Σύμη, πραγματεία...μετὰ εἰκονογραφειῶν (sic), Ἀθήναι, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἀδελφῶν Βαρβαρέρη, 1875, σσ. 70.

14. ΜΙΧΑΗΛ ΓΡΗΓΟΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ Νῆσος Σύμη, πραγματεία...μετὰ εἰκονογραφειῶν, ..., ἐκδοσις δευτέρη, Ἀθήνησιν, τύποις Ἑρμοῦ, 1877, σσ. 88.

15. ΜΙΧΑΗΛ ΓΡΗΓΟΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ Νῆσος Σύμη, ..., ἐκδοσις τρίτη, Ἀθήνησιν, τυπογρ. Ἑρμοῦ, 1878, σσ. 80.

16. ΜΙΧΑΗΛ ΓΡΗΓΟΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ νῆσος Σύμη, ..., ἐκδοσις τέταρτη, Ἀθήναι, τυπ. Ἀθηναῖδος, 1880, σσ. 80.

γορόπουλου αναφέρεται λεπτομερειακά στις μνηστές τῶν ἀρχαίων συγγραφέων περὶ Σύμης καὶ παρέχει πολὺτιμα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ στὴ Σύμη, στὰ χρόνια ποὺ ὁ συγγραφέας τῆς ὑπηρετήσε στὸ νησί καθὼς καὶ γιὰ τὰ ἀμέσως προγενέστερα, σύμφωνα μὲ πληροφορίες ποὺ πῆρε ἀπὸ παλαιούς Συμιαίους. Ἀντλώντας ἀπὸ τὰ γραφόμενα περὶ τῆς Σχολῆς τῆς Ἀγίας Μαρίνας (ποὺ λειτουργοῦσε πρὶν τὴν Ἐπανάστασιν στὴ Σύμη) στὰ «Αὐτόγραφα» τοῦ Κ. Σιμωνίδη¹⁷, ὁ Γρηγορόπουλος ἀναφέρει ὡς μαθητὲς τῆς μεγάλου διδασκάλου τοῦ Γένους, ὅπως τὸν Ἀνθιμο Γαζῆ, τὸν Νεόφυτο Βάμβα, τὸν Θεόφιλο Καῖρη κ.λπ. Ἡ μόνη ὅμως μαρτυρημένη μαθητεία στὴ σχολὴ εἶναι τοῦ κατόπιν ἀρχιδιδασκάλου τοῦ Βουκουρεστίου Κωνσταντίνου Βαρδαλάχου¹⁸. Οἱ πληροφορίες αὐτὲς ἐπαναλήφθησαν σὲ νεώτερα δημοσιεύματα γιὰ τὴ σχολή. Ἐνδιαφέροντα ἐξ ἄλλου εἶναι καὶ τὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ περιέσωσε ὁ Γρηγορόπουλος στὴν ἐργασία του καὶ ποὺ σήμερὰ ἔχουν πιά τὴ μορφή μαρτυρίας.

Ἀπὸ τὰ γενικὰ περὶ Σύμης δημοσιεύματα ἀξιόλογο εἶναι τὸ σχετικὸ τμήμα τοῦ βιβλίου «*The island of roses and her eleven sisters or the Dodecanese*» τοῦ Μ. Δ. Βολονάκη¹⁹. Ἐπίσης τὸ βιβλίο τοῦ Σωτηρίου Ἀγαπητῆ²⁰ «*Ἡ Σύμη ἀπὸ δημοσιονομικῆς καὶ δημογραφικῆς ἀπόψεως*», ποὺ ὁ νεαρὸς τότε συγγραφέας εἶχε συντάξει στὰ πλαίσια τοῦ Φροντιστηρίου Δημοσίας Οἰκονομίας τοῦ καθηγητῆ Α. Μ. Ἀνδρεάδη²¹. Ἡ μελέτη αὐτὴ προσκόμιζε πλούσια στοιχεῖα γιὰ τὰ κοινοτικά, οἰκονομικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ τῆς Σύμης καὶ στεκόταν ἰδιαίτερα στὰ προνόμια τῆς Σύμης. Τὸ θέμα τῶν προνομίων τῆς Σύμης πραγματεύθηκε πρῶτος, δημοσιεύοντας τὰ σχετικὰ φερμάνια, ὁ Δημόσθενης Χαβιαρᾶς στὴ σημαντικώτατη μελέτη του «*Σουλτανικὰ Φερμάνια περὶ τῶν Προνομίων τῆς νήσου Σύμης καὶ τῶν λοιπῶν Σποράδων*», ποὺ δημοσίευσεν στὸ «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος»²². Μὲ τὸ ἴδιο θέμα ἀσχολήθηκαν κατὰ καιροὺς διάφοροι συγγραφεῖς²³ καὶ τελευταῖα ὁ Ἀλέξανδρος Σ. Καρα-

17. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΙΜΩΝΙΔΟΥ, Αὐτόγραφα τοῦ Διδάκτορος καὶ Ἱππότου — ἐξαχθέντα ἐξ ἐπιστολῶν καὶ ἐτέρων αὐτοῦ ἐγγράφων ὑπὸ ἱερομονάχου Καλλινίκου, Μόσχα 1853¹ καὶ Ὁδησὸς 1854².

18. Βλ. σχετικὰ στοῦ Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, «Ἀνθιμος Γαζῆς, «Κολάρος», 1969², σελ. 28, καὶ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Κατάλογος χειρογράφων προερχομένων ἐκ τῆς σχολῆς Σύμης, Ἑλληνικά, 23 (1970), σσ. 38-39.

19. MICHAEL VOLONAKIS, *The island of roses and her eleven sisters or the Dodecanese*, London 1922, σσ. 12-18.

20. ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΑΝ, Ἡ Σύμη..., πρόλογος καθηγητοῦ κ. Α. Μ. Ἀνδρεάδου, Ἀθῆναι, ἐκδότης Τζάκας, 1930, σελ. 68.

21. Στὸν 6ο τόμο τοῦ 1904, σσ. 321-350.

22. Στὴν ἀναφερόμενη ἀπὸ τὸν Ν. Γ. ΜΑΥΡΗ, ὅπ. παρ., σσ. 278-280, βιβλιογραφία νὰ προστεθοῦν τὸ βιβλίο τοῦ Σ. Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΑΝ γιὰ τὴ Σύμη, ὅπ. παρ., Μ. Θ. ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ, Τὰ σουλτανικὰ φερμάνια τῆς Σύμης, Συμαϊκὸν Βῆμα, ἔτος β', 1938, φύλλ. 37, καὶ

νικόλας στὸν «Παρνασσό»²³, προσκομίζοντας σημαντικὰ νέα στοιχεῖα.

Ἐξ ἄλλου ὁ Δημοσθένης Χαβιαρᾶς δημοσίευσε πολλὲς ἄλλες μελέτες, ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἱστορία τῆς Σύμης, ὅπως γιὰ τὸ νησί στὴν περίοδο τῶν Ἱπποτῶν²⁴, γιὰ τὴν ἀρχαία Τεϋτλousα²⁵ καὶ γενικὰ περὶ Σύμης στὸ «Λεύκωμα τῶν Δωδεκανήσων» τοῦ Δρακίδη²⁶. Ὁ ἴδιος συνέταξε τὸ λήμμα «Σύμη» στὸ «Λεξικὸ Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας» τοῦ Σ. Ι. Βουτυρά²⁷.

Μὲ τὴ Σύμη ἔχουν ἀσχοληθῇ ἀκόμη ὁ Μ. Μαλλιαράκης²⁸, ὁ Μ. Βολονάκης²⁹, ὁ πρωτοπρεσβύτερος Σωτήριος Καρανικόλας³⁰, ὁ Νικήτας Χαβιαρᾶς³¹ καὶ ἄλλοι μελετητὲς καὶ λόγιοι³², σὲ μικρότερα ἄρθρα ἢ λήμματα ἐγκυκλοπαιδειῶν. Σύντομη ἱστορία τῆς Σύμης προέταξε ὁ Μ. Θ. Σκεοφύλαξ στὸ βιβλίο του περὶ Πανορμίτη³³. Ὁ ἴδιος ἐξέδωσε μαζὶ μὲ τὸν πρωτοπρεσβύτερο Καρανικόλα τὰ «Συμαῖκὰ Ἀνάλεκτα»³⁴, δημοσίευμα ἀξιόλογο γιὰ τὴ γεωγραφία τῆς Σύμης καὶ μιὰ ἄλλη αὐτοτελεῖ μελέτη γιὰ τὰ Σεσκλιά³⁵, τὴν ἀρχαία Τεϋτλousα.

τὸ νεώτερο δημοσίευμα τοῦ ΚΩΣΤΑ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗ, Ἡ ἱστορία τῶν προνομίων τῶν νοτίων Σποράδων, Νισυριακά, Γ' (1969), σσ. 142-229 (καὶ ἀνάτυπο).

23. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Νότιες Σποράδες, Σελίδες ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν προνομίων τους, Παρνασσός, 13 (1971), σσ. 423-439 (καὶ ἀνάτυπο).

24. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ, Μελέται περὶ τῆς νήσου Σύμης ἐπὶ τῶν Ἱπποτῶν τῆς Ρόδου, Βυζαντινὰ Χρονικά Πετρουπόλεως, Ζ' (1905), σσ. 172-192.

25. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ, Ἡ ἀρχαία Τεϋτλousα τὰ νῦν Σεσκλιά οὐχὶ ἡ Ἀλιμνιά, Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον Σκόκου, 1905, σσ. 361-364.

26. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ, Ἡ νῆσος Σύμη, Λεύκωμα τῶν Δωδεκανήσων Δρακίδου, 1913, σσ. 35-42.

27. Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ, Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας, τόμος Ζ', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1889, σελ. 1007.

28. Μ. ΜΑΛΛΙΑΡΑΚΗ, Περὶ τῆς νήσου Σύμης, Ἑσπερος Λιψίας, (1888), 164, σσ. 314-315, καὶ (167), σσ. 354-355.

29. Μ. ΒΟΛΟΝΑΚΗ, Σύμη, Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα, 22 (1932), σσ. 522-524.

30. ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Ἡ Σύμη ἐν τῇ ἀκμῇ της, Συμαῖκὸν Βῆμα, 1, (1937), φ. 6-11, καὶ 2 (1938), φ. 13-15.

31. ΝΙΚΗΤΑ ΧΑΒΙΑΡΑ, Ἡ Σύμη καὶ τὰ Πέρα, Συμαῖκὸν Βῆμα, 20 Σεπτεμβρίου 1948.

32. Γ. ΤΟΠΟΥΖΗ, Σύμη, τὸ νησί τοῦ Νιρέα. Ἱστορία τῆς Σύμης ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως, Ρόδος 1950, σσ. 72. Βλ. ἀκόμη Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Ἡ Σύμη ἀνὰ τοὺς αἰῶνες, Συμαῖκὸν Βῆμα, Μάιος 1970. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ: Τουριστικὸς Ὁδηγὸς τῆς νήσου Σύμης, ἔκδοσις Κοινωνικοῦ Συλλόγου Συμαίων Ὁ Πανορμίτης», Πειραιεὺς 1970, σσ. 16.

33. Μ. Θ. ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ, Ὁ Πανορμίτης καὶ ἡ περιώνυμη μονὴ του, Ἀθῆναι 1965, σσ. 9-28.

34. Σ. Α. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ - Μ. Θ. ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ, Συμαῖκὰ Ἀνάλεκτα, Α' Γεωγραφικά, Ἀθῆναι 1946, σσ. 32.

35. Μ. Θ. ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ, Σεσκλιά, ἡ ἀρχαία Τεϋτλousα, Πειραιεὺς 1939, σσ. 16.

Μὲ τὴ Σύμη στὰ χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης ἀσχολήθηκε συστηματικὰ ὁ Δημοσθένης Χαβιαρᾶς. Ἀπὸ τὰ σχετικὰ δημοσιεύματά του ἀναφέρω: «Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ πρὸς τοὺς Συμαίους Φραγκίσκου Μοροζίνη καὶ Ι. Α. Καποδιστρίου», Παρνασσὸς 1880, σσ. 252-253, «Σφραγὶς ἀντεπαρχίας Σύμης, Ἐπισκοπῆς, Νισύρου τοῦ 1821», Ἑστία, τόμ. 1880, «Ἐν ἐπεισόδιον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», ΔΙΕΕ, 1901, σσ. 51-62. Ἐγγράφα σχετικὰ μὲ τὴ Σύμη στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης ἐξέδωσε στὸν Πειραιᾶ τὸ 1940 ὁ Μ. Θ. Σκευοφύλαξ στὰ «Γενικὰ Ἀρχεῖα Σύμης» (Ἐγγράφα Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως). Σχετικὰ ἔγραψε καὶ ὁ Α. Σ. Καρνανικόλας³⁶.

Μὲ τὴ σπογγαλιεῖα τῆς Σύμης ἀσχολήθηκε τὸ 1916 ὁ Δημοσθένης Χαβιαρᾶς σὲ αὐτοτελὲς δημοσίευσμά του³⁷, ποὺ μεταφράσθηκε στὰ ἰταλικά τὸ 1920 ἀπὸ τὴν Κ. Πικραμένου καὶ τὸν Π. Ἀρτοῦρο³⁸.

Στὴ Σύμη ἀναφέρονται ἀκόμη πολλὰ γενικὰ περὶ Δωδεκανήσου ἔργα καὶ δημοσιεύματα διαφόρων ξένων συγγραφέων³⁹, ὅπως τοῦ Μ. Haute-
coeur⁴⁰, τοῦ G. Gerola⁴¹, τοῦ A. Desio⁴² κ. ἄ.⁴³

γ' Ἑκκλησιαστικά. Γενικὰ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σύμης ἔγραψε ὁ Δημοσθένης Χαβιαρᾶς, στὸν «Ἑκκλησιαστικὸ Φάρο» Ἀλεξανδρείας, ὅπου ἐξέτασε τὴ θέση τῆς στὴν ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση⁴⁴. Ὁ ἴδιος ἔγραψε στὸ περιοδικὸν σύγγραμμα τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου γιὰ τὴν ὀρθόδοξη κοινότητα τῆς Σύμης⁴⁵. Ἐνα σύντομο διά-

36. Α. Σ. Κ[ΑΡΑΝΙΚΟΛΑ], Τὸ 1821 καὶ ἡ εὐάνδρος Σύμη. Ἡρώισμοι καὶ θυσιᾶς τῶν κατοίκων τῆς, Συμαϊκὰ Νέα, περίοδος Β', ἔτος Ε', ἀριθ. φ. 62.

37. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ, Περὶ Σπόγγων καὶ Σπογγαλιείας ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, Ἀθῆναι, τύπ. Α. Ραφτάνη, 1916, σσ. 70.

38. D. CHAVIARAS, Le spugne e i loro pescatori dai tempi antichi ad ora. Traduzione dal Greco a cura della Prof. Calliope Picrameno e del t. Colonello di Porto Passerini Arturo, Venezia 1920, σσ. 50.

39. Βλ. Ν. Γ. ΜΑΥΡΗ, ὅπ. παρ., σσ. 23-34.

40. H. HAUTECOEUR, L'île de Symi, Bulletin de la Société Royale de Géographie d'Anvers, 25 (1901), σσ. 257-273.

41. G. GEROLA, Le Simie, Annuario della Regia Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente, 2 (1916), σσ. 1-5.

42. A. DESIO, Simi un Isola del Dodecaneso, Terra e Vita, 11 (1923), σσ. 199-207. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Simi, Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti, 32 (1936), σσ. 799-800.

43. Aegean Raiders, Geographical Magazine, 7, November 1944, σσ. 285-293.

44. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ, Μελέται περὶ τῆς νήσου Σύμης. Δ' Ἡ Σύμη ἐν τῇ Ἑκκλησιαστικῇ Διοικήσει τῆς Ἐπαρχίας τῶν Νήσων, Ἑκκλησιαστικὸς Φάρος, 14 (1915), σσ. 354-362 καὶ 409-415.

45. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ, Ἡ Ὁρθόδοξος Κοινότης τῆς Νήσου Σύμης, Περιοδικὸν Σύγγραμμα τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικοῦ Συλλόγου, 25 (1895), σσ. 151-161.

γραμμα για τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Σύμης ἔδωσε ὁ Μ. Θ. Σκευοφύλαξ στὸ βιβλίον του γιὰ τὴ μονὴ Πανορμίτη⁴⁶.

Μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σύμης ἀσχολοῦνται τὰ γενικὰ περὶ τῆς Ἐκκλησίας Δωδεκανήσου ἔργα, ἰδίως τὰ δημοσιεύματα τοῦ Ἑμμανουὴλ Καπαθίου⁴⁷ καὶ τοῦ Ἑμμανουὴλ Κωνσταντινίδη⁴⁸. Σημαντικὲς ἐξ ἄλλου πληροφορίες γιὰ τὴν ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Σύμη παρέχει ἡ συλλογὴ ἐπιγραφῶν καὶ περιγραφὴ χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Δημ. Χαβιαρᾶ στὰ «Βυζαντινὰ Χρονικὰ Πετροπολέως»⁴⁹.

Μὲ τίς ἐκκλησίες τῆς πόλης τῆς Σύμης καὶ ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ μοναστήρια τῆς ἀσχολήθηκε ὁ πρωτοπρεσβύτερος Σωτήριος Καρανικόλας στὸ ἔργο του «Τὰ Σεβάσματα τῆς λατρείας τῶν Συμαίων», ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔχει δεῖ τὸ φῶς ὁ πρῶτος τόμος⁵⁰. Μὲ τὰ μοναστήρια ἀσχολήθηκε ὁ Νικήτας Χαβιαρᾶς στὸ ἔργο του «Τὰ μοναστήρια τῆς Σύμης», ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶδε τὸ φῶς λίγο πρὶν τὸ θάνατο τοῦ συγγραφέα του τὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ πρώτου τόμου⁵¹. Τὰ δυὸ αὐτὰ ἔργα εἶναι ἀσφαλῶς τὰ πιὸ σπουδαῖα γιὰ τὰ ἱερὰ καθιδρύματα τῆς Σύμης καὶ πρέπει νὰ ὁλοκληρωθοῦν ἀπὸ τὰ κατ'ἀλοιπα τῶν συγγραφέων τους. Μὲ τίς ἐκκλησίες καὶ τὰ μοναστήρια μαζὶ ἀσχολήθηκε ὁ Δημοσθένης Χαβιαρᾶς⁵².

Μὲ μεμονωμένα μοναστήρια καὶ ἐκκλησίες τῆς Σύμης ἀσχολήθηκαν: Μὲ τὴ Μονὴ Πανορμίτη ὁ Δημοσθένης Χαβιαρᾶς σὲ δύο ἔργα του⁵³, ὁ Μ. Θ. Σκευο-

46. Μ. Θ. ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ, Ὁ Πανορμίτης..., ὅπ. παρ., σσ. 29-32.

47. Ε. Ι. ΚΑΡΠΑΘΙΟΥ, Δωδεκανήσου Ἐκκλησία, Θρησκευτικὴ Χριστιανικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια, 2 (1937), στ. 1410-1442.

48. ΕΜΜ. Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Δωδεκανήσου Ἐκκλησία, Θρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια, 5 (1964), στ. 248-261 (καὶ αὐτοτελῶς). ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Δωδεκανήσου (διδαστορικὴ διατριβή), Ἀθῆναι 1968, σσ. 178.

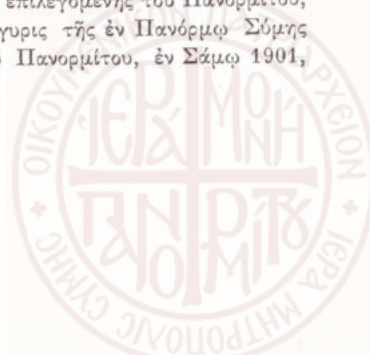
49. Στὸ 19ο τόμον τοῦ 1912, σσ. 147-170.

50. ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Τὰ σεβάσματα τῆς λατρείας τῶν Συμαίων, τόμος α', ἐπιμελεία Ἀλ. Σ. Καρανικόλα, ἔκδ. Κοινωνικοῦ Συλλόγου Συμαίων «Ὁ Πανορμίτης», Πειραιεὺς 1962, σσ. 127 (Συμαϊκὴ Βιβλιοθήκη, 1).

51. ΝΙΚΗΤΑ Δ. ΧΑΒΙΑΡΑ, Τὰ Μοναστήρια τῆς νήσου Σύμης, ἥτοι ἀρχιτεκτονικὴ ἀγιογραφία, ἱστορία καὶ λαογραφία τῶν μοναστηρίων τῆς Σύμης, τόμ. α', τεύχ. α', ἐν Ἀθήναις 1962, σσ. 68.

52. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ, Περὶ τῶν ἐν Σύμῃ Ἱερῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Μονῶν, Δωδεκανήσος Σύμης, α', 1918, σσ. 23-27.

53. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ, Περιγραφὴ ἱστορικὴ καὶ τοπογραφικὴ τῆς ἐν Πανόρμῳ Σύμης Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τῆς ἐπιλεγομένης τοῦ Πανορμίτου, ὑπὸ —, ἐν Σάμῳ 1911, σσ. 194. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ἡ πανήγυρις τῆς ἐν Πανόρμῳ Σύμης Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τῆς ἐπιλεγομένης τοῦ Πανορμίτου, ἐν Σάμῳ 1901, σσ. 16.

φύλαξ⁵⁴, ὁ Σ. Ι. Ἀγαπητίδης⁵⁵, ὁ Ι. Μ. Χατζηφώτης⁵⁶ κ.ἄ. Μὲ τὴ Σταυροπηγιακὴ καὶ Πατριαρχικὴ μονὴ Ρουκουνιώτη (Μιχαήλ) ὁ πρωτοπρεσβύτερος Σωτήριος Καρανικόλας⁵⁷ καὶ ὁ Γεώργιος Ἀσκητής⁵⁸. Μὲ τὴ Μεγάλῃ Παναγίᾳ τοῦ Κάστρου τῆς Σύμης ὁ πρωτοπρεσβύτερος Καρανικόλας⁵⁹.

Σχετικὰ μὲ τὶς ἀρχαιολογικὰς καὶ λαογραφικὰς μελέτες καὶ μὲ τὶς ἐκκλησίες καὶ τὰ μοναστήρια τῆς Σύμης θὰ ἀσχοληθοῦμε στὸ δεῦτερο μέρος τῆς ἐπισκόπησης αὐτῆς.

δ' Ἐκπαιδευτικά. Γενικὰ γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῆς Σύμης ἔγραψε ἐπαινετὴν Μ. Θ. Σκευοφύλαξ⁶⁰ καὶ πρόσφατα ὁ θεολόγος Γ. Θ. Βεργωτής⁶¹, ποὺ ὑπηρετήσε στὴ Σύμη. Εἰδήσεις ὑπάρχουν καὶ σὲ γενικώτερα ἔργα⁶². Ὡστόσο λείπει μιὰ συστηματικὴ ἐπιστημονικὴ ἐργασία γιὰ τὸ σημαντικὸ αὐτὸ θέμα.

Αὐτὸ φάνηκε ἀπὸ τὰ σημαντικώτατα γιὰ τὴ σχολὴ Σύμης (Ἀγίας Μαρίνας) δημοσιεύματα τοῦ Ἀλεξάνδρου Καρανικόλα στὸ «Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον»⁶³, τὰ «Ἑλληνικά»⁶⁴ καὶ τὸν «Παρνασ-

54. Μ. Θ. ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ, 'Ο Πανορμίτης..., ὅπ. παρ., σσ. 88+XXXXIV πίν. +1 χάρτ.

55. Σ. Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗΣ, 'Η ἐν Σύμῃ ἱερὰ μονὴ τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ τοῦ Πανορμίτου, Δωδεκανησιακά, 2 (1967), σσ. 84-91. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Τὰ οἰκονομικά τοῦ Πανορμίτου, Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, 5 (1970), σσ. 1-18.

56. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ, 'Η ἐν Σύμῃ ἱερὰ μονὴ Ταξιάρχου τοῦ Πανορμίτου ('Ιστορικὴ ἐπισκόπησης καὶ κατάλογος χειρογράφων κωδίκων), ἀνάτ. ἀπὸ τὴ Θρ. 'Ηθ. Ἐγκ., 11 (1967), Ἀθῆναι 1968, σσ. 32 [=Δωδεκανησιακά Μελετήματα, τόμος α', Ἀθῆναι 1970, σσ. 7-28].

57. ΣΩΤΗΡΙΟΥ Α. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, 'Η μεγάλη σταυροπηγιακὴ μονὴ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ τοῦ Ρουκουνιώτου ἐν Σύμῃ, Συμαϊκὸν Βῆμα, 1953-1955, ἀρ. φ. 174-178 καὶ 185-188.

58. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΑΣΚΗΤΟΥ, 'Η ἐν Σύμῃ ἱερὰ σταυροπηγιακὴ καὶ πατριαρχικὴ μονὴ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ Ρουκουνιώτου, Ρόδος 1961, σσ. 40.

59. ΣΩΤΗΡΙΟΥ Α. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, 'Η Μεγάλῃ Παναγίᾳ τοῦ Κάστρου τῆς Σύμης, λαογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα, ἔκδ. «Συμαϊκὸν Βῆμα», Ἀθῆναι 1946, σσ. 32.

60. Τελευταία μορφή στὰ «Συμαϊκὰ Νέα», ἔτος α' (νέας περιόδου), ἀρ. φ. 6, 1-30 Σεπτεμβρίου 1966 κ. ἑξ.

61. Γ. Θ. ΒΕΡΓΩΤΗΣ, 'Η ἐκπαίδευσις εἰς τὴν Σύμην ('Ιστορικὴ ἐκθεσις ἀπὸ τοῦ 1765 μέχρι σήμερον), Ρόδος 1968, σσ. 38.

62. Πρβλ. ΑΛΕΞ. Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Τὸ ἐκπαιδευτικὸν πρόβλημα τῆς Δωδεκανήσου, Ἀθῆναι 1945. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, 'Η ἰταλικὴ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ καὶ οἱ Δωδεκανήσιοι, Δωδεκανησιακὴ Ἐπιθεώρησις, ἔτος 2ον, τ. 2-4, σσ. 68-71 καὶ ἀνατύπωση Μ.Ε.Ν.Α., τ. Η', σσ. 219-222.

63. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Ἐνα ἀγνωστο χειρόγραφο τῆς ἀνέχδοτης Φυσικῆς Βενιαμίν τοῦ Λεσβίου ('Απόκειται στὸ Ἀναγνωστήριον «Αἴγλη» τῆς Σύμης), Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, 5 (1970), σσ. 43-53 (καὶ ἀνάτυπο).

64. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Κατάλογος χειρογράφων προερχομένων ἐκ τῆς Σχολῆς Σύμης, Ἑλληνικά, 23 (1970), σσ. 38-56 (καὶ ἀνάτυπο).

σό»⁶⁵. 'Η μελέτη τοῦ Δημοσθένη Χαβιαρά για τὴ σχολὴ τῆς Ἀγίας Μαρίνας λανθάνει⁶⁶. Μὲ τὸ ἴδιο θέμα ἀσχολήθηκαν ὁ Μ. Θ. Σκευοφύλαξ⁶⁷ καὶ ὁ Ι. Μ. Χατζηφώτης⁶⁸.

Γιὰ τὰ παρθεναγωγεῖα Σύμης⁶⁹ καὶ τὴν Πετρίδειο σχολή⁷⁰ ἔγραψε ὁ Δημοσθένης Χαβιαράς. Μὲ τὸ Πανορμίτειο γυμνάσιο ἀσχολεῖται στὸν πρῶτο τόμο τῶν «Συμαϊκῶν» ὁ Ἀλέξανδρος Καρανικόλας.

Τὸ θέμα τῆς ἐκπαίδευσης τῆς Σύμης εἶναι ἀσφαλῶς ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα καὶ ὅπως ἔδειξε στὰ πρόσφατα δημοσιεύματά του ὁ Ἀ. Καρανικόλας ἡ στάθμη τῆς σχολῆς τῆς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση ἦταν ἐφάμιλλη μὲ τὰ σπουδαιότερα ἐκπαιδευτικὰ κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὡς τότε εἶχε δημιουργηθῇ γύρω ἀπὸ τὴ σχολὴ μιὰ μυθολογία, ποὺ ἐπαναλάμβανε λανθασμένες εἰδήσεις, ἐνῶ τώρα μὲ ἐξακριβωμένα στοιχεῖα ἀναδεικνύεται ἡ πνευματικὴ τῆς ὑπεροχή. Ἔτσι οἱ μελέτες καὶ οἱ ἔρευνες γύρω ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευση τῆς Σύμης πῆραν ἐπιστημονικὸ δρόμο, τὸν ὁποῖο ὀφείλουν νὰ ἀκολουθήσουν ὅσοι καταπιαστοῦν στὸ μέλλον μὲ τὸ θέμα.

ε' Πολιτιστικά. Ἡ Σύμη ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ μιὰ πολιτιστικὴ παράδοση ὅχι συνηθισμένη. Ἡδὴ ἀπὸ τὸ 1872 διαθέτει ἀναγνωστήριο, ἀργότερα ἰδρύθηκε τὸ θέατρο Σύμης «Ὁ Σοφοκλῆς» καὶ πολλοὶ ἄλλοι πνευματικοὶ ὀργανισμοί. Τὰ «Συμαϊκὰ» ἤδη ἀπὸ τὸν πρῶτο τόμο τοὺς ἀρχίζουν τὴ δημοσίευση μελετῶν γιὰ τὰ πνευματικὰ ἰδρύματα τῆς Σύμης, ὅπως εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ Γ. Θ. Βεργωτῆ γιὰ τὸ ἀναγνωστήριο ἡ «Αἴγλη», τοῦ Μ. Σαντορινιοῦ γιὰ τὸ φιλανθρωπικὸ σύλλογο «Χρυσόστομος» κ.λπ.

Μὲ τοὺς κώδικες ποὺ περιῆλθαν στὴν «Αἴγλη» ἀσχολήθηκε ὁ Ἀλέξανδρος Καρανικόλας⁷¹ καὶ μὲ τὸ ἱστορικὸ τῆς ἱδρυσῆς τῆς ὁ Ι. Μ.

65. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, 'Ο μῦθος τῆς Πρόκνης σὲ μαθηματάριο ἀπὸ τὴ σχολὴ Σύμης, Παρνασσός, ΙΔ' (1972), σσ. 86-95 (καὶ ἀνάτυπο).

66. Βλ. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Δωδεκανησιακὰ Σύμμεικτα, Παρνασσός, Θ' (1967), σσ. 63-64 [= Δωδεκανησιακὰ Μελετήματα, α', σσ. 65-66].

67. Μ. Θ. ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ, Ἡ Σχολὴ τῆς Ἀγίας Μαρίνης φυτῶριον διδασκάλων τοῦ Ἔθνους, Δωδεκάνησος Ἀθηνῶν, α' 1945, φ. 19-20. Ἀναδημοσιεύθηκε στὸ «Συμαϊκὸν Βῆμα» (1960) καὶ στὰ «Συμαϊκὰ Νέα» (1966).

68. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Ἡ σχολὴ τῆς Ἀγίας Μαρίνης Σύμης, Θρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἑγκυκλοπαιδεία, 10 (1967), σσ. 820-822.

69. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ, Παρθεναγωγεῖον Σύμης, Εὐρυδίκη Κωνσταντινουπόλεως, 1871.

70. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ, Ὀνειρον ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ ἐν Αἰγιαλῷ Πετρίδειου, Ἐλπίς, 1916, 17 κ. ἐξ.

71. Βλ. σημ. 63, 64 καὶ 65.

Χ α τ ζ η φ ώ τ η ς⁷². Ὁ δεύτερος ἔγραψε στὸ «Συμαϊκὸν Βῆμα» καὶ γιὰ τὸ θέατρο Σύμης⁷³.

στ' Λόγιοι καὶ πνευματικὲς μορφές. Ἡ Σύμη ἔχει ἀναδείξει λογίους καὶ πνευματικὲς μορφές, πολλὰς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀπέκτησαν πανελλήνιο κύρος. Χρήσιμο θὰ ἦταν νὰ γραφοῦν ἐργασίες γιὰ τὶς μορφές αὐτές, ποὺ τίμησαν μὲ τὸ ὄνομά τους τὴ μικρὴ τους γενέτειρα καὶ ἰδιαίτερα γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λαογραφία της.

Ἀνάλογες ἐργασίες πρέπει νὰ γραφοῦν καὶ γιὰ τοὺς λοιποὺς ἐπιστήμονες, ποὺ ἀνέδειξε τὸ νησί, ὅπως ὁ καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς Μιχ. Κατσαράς, ποὺ χρημάτισε πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κλπ.

Στὸ παρελθὸν ὁ Ἀντώνιος Σαραγᾶς ἔγραψε γιὰ τὸν πρωτοπρεσβύτερο Σωτήριο Καρανικόλα⁷⁴, ὁ Κωνσταντῖνος Φαρμακίδης γιὰ τὸ Νικήτα Χαβιαρᾶ⁷⁵, ὁ Χρ. Σολωμονίδης γιὰ τὸν Α. Περίδη⁷⁶, ὁ Νικόλ. Βλάχος καὶ ὁ Ἀλέξ. Σ. Καρανικόλας γιὰ τὸ Μιχαὴλ Βολονάκη⁷⁷, ὁ δεύτερος καὶ γιὰ τὸν ἐκπαιδευτικὸ καὶ κληρικὸ Νίκανδρο Φιλιάδελο⁷⁸ καὶ ὁ Ι. Μ. Χατζηφώτης γενικὰ γιὰ τοὺς λογίους τῆς Σύμης⁷⁹ καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν Ἱερόθεο Φωτιάδη⁸⁰, τὸ Φ. Σιμωνίδη⁸¹, τὴν οἰκογένεια Χαβιαράδων⁸², τὸν ἀρχιμαν-

72. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Ἡ Ἱδρυση τοῦ Ἀναγνωστηρίου Σύμης, Συμαϊκὸν Βῆμα, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1962, ἀρ. φ. 30-31.

73. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Τὸ θέατρο Σύμης, Συμαϊκὸν Βῆμα, Αὐγουστος 1962 καὶ 15 Φεβρουαρίου 1963.

74. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΣΑΡΑΓΑ, Ὁ ἐκ Σύμης πρωτοπρεσβύτερος Σωτήριος Ἀλεξ. Καρανικόλας, ὁ ἐκλιπὼν ἐκπαιδευτικὸς καὶ ἱερεὺς, Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, 3 (1958), σσ. 303-306.

75. ΚΩΣΤΑ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗ, Νικήτας Δ. Χαβιαρᾶς, Συμαϊκὸν Βῆμα, Νοέμβριος 1962, ἀρ. φ. 32.

76. Χρ. ΣΟΛΩΜΟΝΙΔΗ, Πρόλογος στὸ βιβλίον τοῦ Α. Περίδη: Θαλασσινὰ διηγήματα, Ἀθήνα 1958.

77. ΝΙΚΟΛ. ΒΛΑΧΟΥ, Μιχαὴλ Δ. Βολονάκης, Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, Α' (1955), σσ. 36-47. ΑΛΕΞ. Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Ὁ Μιχαὴλ Βολονάκης καὶ τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς του, Συμαϊκὸν Βῆμα, περίοδος Γ', ἔτος Η', ἀριθ. φ. 100.

78. ΑΛΕΞ. Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Χατζηγαπητὸς Χατζηγιάννου, Νίκανδρος ὁ Φιλιάδελος, Συμαϊκὰ Νέα, Ἀπρίλιος 1969, ἀριθ. φ. 43.

79. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Συμαϊκὸν Βῆμα, Δεκ. 1962, Ἰαν.-Φεβρ.-Μάρτ. 1963.

80. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Ἱερόθεος Φωτιάδης-Μαρκονίδης (1765-1860), Ὁρθόδοξη καὶ Ἡθικὴ Ἑγκυκλοπαιδεία, 12 (1968), στ. 21. Βλ. καὶ Κ. ΦΑΡΜΑΚΙΔΗ, Ἰωάννης καὶ Μιχαὴλ Φωτιάδης, Συμαϊκὰ Νέα, 1 Δεκεμβρίου 1966.

81. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Δωδεκανησιακὰ Σύμμεικτα, ὅπ. παρ., σσ. 67-69 [=Δωδεκανησιακὰ Μελετήματα, α', ὅπ. παρ., σσ. 69-71].

82. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Νικήτας Δ. Χαβιαρᾶς (1884-1962), Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, 4 (1963), σσ. 293-294. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ἡ ἐν Σύμῃ Οἰκογένεια τῶν Χαβιαράδων,

δρίτη Νικηφ. Νικολαΐδης⁸³, τὸ Ν. Σαντορινιό⁸⁴, τὸν Θ. Γεράκη⁸⁵ κ. ἄ.

Ὁ Κ. Σιμωνίδης μὲ τὴν πολυτάραχη ζωὴ του ἀπασχόλησε πολλοὺς ξένους καὶ Ἕλληνες μελετητές. Σχετικὴ βιβλιογραφία δημοσίευσε ὁ Ι. Μ. Χατζηφώτης⁸⁶, ὁ ὁποῖος ἀσχολήθηκε ἐπανειλημμένα μὲ τὸ θέμα⁸⁷. Μὲ τὸ Σιμωνίδη ἀπὸ τοὺς Συμαίους ἀσχολήθηκε καὶ ὁ Μ. Θ. Σκευοφύλαξ, ὑπερβάλλοντας συχνὰ γιὰ τὸ πρόσωπό του καὶ παρασιωπώντας τὴ διαβόητη δράση του⁸⁸.

ζ' Ὁ τύπος. Πλούσιο λαογραφικὸ καὶ ἱστορικὸ ὕλικό γιὰ τὴ Σύμη ἔχει θησαυρισθῇ στὰ συμαϊκὰ περιοδικὰ ἔντυπα ποὺ ἔχουν κατὰ καιροὺς ἐκδοθῇ καὶ μὲ τὴν ἐκδοση «Τῶν Συμαϊκῶν» ἔφθασαν τὰ 10: «Ἑλλης» (ἐκδόθηκε τὸ 1912 στὴ Σύμη ἀπὸ τὸ Δημοσθένη Χαβιαρᾶ ὡς ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα, μὲ τὴ συνεργασία τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου Σωτηρίου Καρανικόλα καὶ τοῦ Νικήτα Χαβιαρᾶ), «Δωδεκανήσος» (ἐκδόθηκε τὸ 1918 στὴ Σύμη ἀπὸ τὸ Δημοσθένη Χαβιαρᾶ ὡς τριμηνιαῖο περιοδικό), «Συμαϊκὸν Βῆμα» (ἐκδόθηκε τὸ 1937 ἀπὸ τὸν Κοινωνικὸ Σύλλογο Συμαίων Πειραιῶς «Ὁ Πανορμίτης» ὡς δεκαπενθήμερη ἐφημερίδα ἀπὸ τὸ 1946 ἐκδίδεται ὡς μηνιαία ἐφημερίδα), «Σύμη» (ἐκδόθηκε τὸ 1947 στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸν Ἀθ. Μπατζίνα), «Ἐλευθέρα Σύμη» (ἐκδόθηκε τὸ 1948 στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸν Ἀθ. Μπατζίνα ἀπὸ τὸ 1961 ἐπανεκδίδεται ὡς μηνιαία ἐφημερίδα), «Συμαῖς» (ἐκδόθηκε τὸ 1948 στὴ Σύμη ἀπὸ τοὺς Ἡλία καὶ Γιώργο Ζουρούδη ὡς δεκαπενθήμερη ἐφημερίδα), «Φωνὴ τῆς Σύμης» (ἐκδόθηκε ἓνα φύλλο τῆς στὴ Ρόδο ἀπὸ τὸ Γ. Τοπούζη), «Συμαϊκὰ Νέα» (ἐκδόθηκε τὸ 1950 ὡς ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα· συνέχισε ὡς μηνιαῖο περιοδικὸ καὶ ἐπανεκδίδεται ὡς μηνιαία ἐφημερίδα ἀπὸ τὸ Μ. Θ. Σκευοφύλακα), «Δελτίον Συμαϊκῆς Βιβλιογραφίας» (ἐκδόθηκε τὸ 1962 ὡς τριμηνιαία πολυγραφημένη ἐκδοση καὶ τὸ 1963 μὲ ἔντυπη μορφή ὡς μηνιαῖο δελτίο ἀ-

Μνημοσύνη, 1 (1967), σσ. 123-132. Τοῦ Ἰαίου, Δωδεκανησιακὰ Σύμμεικτα, ὅπ. παρ., σσ. 69-71 [=Δωδεκανησιακὰ Μελετήματα, α', ὅπ. παρ., σσ. 29-38 καὶ 71-73].

83. Ι. Μ. Χ[ΑΤΖΗΦΩΤΗ], Ὁ Συμαῖος διδάσκαλος Νικηφόρος Νικολαΐδης, Δωδεκανησιακά, 1 (1966), σελ. 61. Ὁ Ἰαῖος, Συμαϊκὰ Νέα, 15 Δεκ. 1966 καὶ 1 Ἰανουαρίου 1967.

84. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Νίκος Σαντορινιός, Συμαϊκὸν Βῆμα, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1966. Ὁ Ἰαῖος, Δωδεκανησιακά, 1 (1966), σσ. 66-68. Τοῦ Ἰαίου, Ἱστορία Ἀλεξανδρινῆς Λογοτεχνίας, α', 1971³, σσ. 77-76. Βλ. καὶ ΓΑΛΥΚΟΥ ΑΛΙΘΕΡΣΗ, Νίκος Σαντορινιός (1897-1922), Λεμεσὸς 1965. Τοῦ Ἰαίου, Εἰσαγωγή στὴν ἐκδοση τῶν Ποιητικῶν ἔργων τοῦ Σαντορινιού, Ἀλεξάνδρεια 1925.

85. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Ὁ συμαῖος ποιητὴς Θωμᾶς Θ. Γεράκης, Συμαϊκὰ Νέα, 1 Ἰανουαρίου 1967. Βλ. καὶ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ, Τὰ χρυσὰ ἔπη τοῦ Πυθαγόρα (ἀραβ.), Δελτίον Κέντρου Ἑλληνικῶν Σπουδῶν Ἀλεξανδρείας, Ἰανουάριος 1963, σσ. 27-31.

86. Βλ. σημ. 9.

87. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Νεο-Σιμωνίδεια, ὅπ. παρ. Τοῦ Ἰαίου, Κωνσταντῖνος Σιμωνίδης, Νέα Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμ. 20, σσ. 445-447. Τοῦ Ἰαίου, Κωνσταντῖνος Σιμωνίδης, Νέα Πολιτεία, 7 Νοεμβρίου 1971 κ. ἑξ.

88. Βλ. τὰ πρόσφατα δημοσιεύματα στὰ «Συμαϊκὰ Νέα», Ἰανουάριος 1972 κ. ἑξ.

πὸ τὸν Ι. Μ. Χατζηφώτη) καὶ «Τὰ Συμαϊκά» (τὸ πρῶτο ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ σύγγραμμα γιὰ τὴ Σύμη· ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται τὸ 1972 ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ Συμαϊκῶν Ἐκδόσεων)⁸⁹.

Μὲ τὸ συμαϊκὸ τύπο ἀσχολήθηκε σὲ διάφορα δημοσιεύματά του⁹⁰ ὁ Μ. Θ. Σκευοφύλαξ*.

89. Ἡ Π.Ε.Υ. ἐξέδωσε στὴ Σύμη πολυγραφημένο δελτίο μὲ τὸν τίτλο «Κήρυκας».

90. Μ. Θ. ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ, Ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ δωδεκανησιακοῦ τύπου. Τύπος καὶ τυπογραφεία. Τυπογράφοι καὶ δημοσιογράφοι, Ἐλευθέρα Δωδεκάνησος, 30 Ἰουλίου - 19 Νοεμβρίου 1962. Ἀναδημοσιεύθηκε στὸ «Συμαϊκὸν Βῆμα» (1964).

* Ἡ βιβλιογράφηση προσαρμόσθηκε στοὺς κανόνες τοῦ περιοδικοῦ.

